BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA MUSTAQIL FIKRLASH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHNING INNOVATSION METODLARI

Shavkatova Sevinch Odiljon qizi
Toshkent Kimyo xalqaro universiteti
Samarqand filali Boshlang'ich ta'lim
yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogik ahamiyati, zamonaviy ta'lim jarayonida innovatsion metodlardan foydalanish imkoniyatlari hamda ularning o'quvchi faolligini oshirishdagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, boshlang'ich ta'limda "Aqliy hujum", "Klaster", "BBB", "Insert", "Muammoli ta'lim", "Keys-stadi", "B-B-B" kabi metodlardan foydalanishning samarali jihatlari va amaliy tavsiyalar bayon etilgan. Maqolada o'quvchining tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki izlanadigan, savol beradigan, tahlil qiladigan va o'z xulosasini shakllantira oladigan faol shaxs sifatida rivojlanishiga alohida e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, mustaqil fikrlash, innovatsion metodlar, interfaol ta'lim, ijodiy fikrlash, muammoli ta'lim.

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda ta'lim oldiga qo'yilayotgan talablar ham tobora ortib bormoqda. Zamonaviy maktabning asosiy vazifalaridan biri faqat bilim berish emas, balki o'quvchini mustaqil fikrlaydigan, o'z nuqtayi nazariga ega, muammoni tahlil qila oladigan, yangilikka intiluvchan va ijodkor shaxs sifatida tarbiyalashdan iborat.

Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichi bolaning shaxsiy va intellektual rivojlanishida muhim davr hisoblanadi. Aynan shu bosqichda o'quvchida bilim olishga qiziqish, savol berish, kuzatish, taqqoslash, tahlil qilish, xulosa chiqarish kabi ko'nikmalar shakllana boshlaydi. Shu sababli boshlang'ich sinf o'qituvchisidan dars jarayonini an'anaviy usullardan tashqari zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish, har bir o'quvchini faol fikrlashga undash talab etiladi.

Mustaqil fikrlash — bu o'quvchining berilgan ma'lumotni shunchaki yodlab olishi emas, balki uni anglash, tahlil qilish, mavjud bilimlari bilan bog'lash, muammoga turli nuqtayi nazardan yondashish va shaxsiy xulosaga kelish qobiliyatidir.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil fikrlashni rivojlantirish jarayonida o‘qituvchi tayyor bilimni beruvchi emas, balki o‘quvchini izlanishga yo‘naltiruvchi pedagog sifatida faoliyat olib borishi lozim.

O‘quvchiga “Bu nima?” degan savol bilan bir qatorda “Nima uchun?”, “Qanday qilib?”, “Agar shunday bo‘lsa-chi?”, “Siz qanday fikrdasiz?”, “Boshqa yo‘l bilan yechish mumkinmi?” kabi savollarni berish uning tafakkurini faollashtiradi.

Masalan, matematika darsida oddiy masalani yechishda o‘quvchidan faqat javobni topish emas, balki masalani boshqa usulda yechish, o‘z yechimini izohlash va boshqa o‘quvchilarning yechimlari bilan taqqoslash talab qilinsa, unda mustaqil fikrlash ko‘nikmasi rivojlanadi. Ona tili va o‘qish savodxonligi darslarida esa matn yuzasidan tayyor savollarga javob berish bilan cheklanmasdan, o‘quvchiga “Qahramon o‘rnida siz bo‘lganingizda nima qilgan bo‘lardingiz?”, “Hodisani boshqacha yakunlash mumkinmi?”, “Sizningcha, muallif nima demoqchi bo‘lgan?” kabi savollar berish maqsadga muvofiq.

Innovatsion metodlar o‘quvchilarning darsdagi ishtirokini kuchaytiradi, ularni erkin fikrlashga, o‘z fikrini asoslashga va boshqalarning qarashlarini hurmat qilishga o‘rgatadi.

Boshlang‘ich sinflarda quyidagi metodlardan samarali foydalanish mumkin:

1. “Aqliy hujum” metodi”. Aqliy hujum” o‘quvchilarning qisqa vaqt ichida imkon qadar ko‘proq fikr va g‘oyalarini ilgari surishiga imkon beradi.

Masalan, o‘qish darsida:

“Tabiatni asrash uchun nimalar qilishimiz mumkin?”

degan savol beriladi.

O‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin bayon qiladilar:

- daraxt ekish;
- suvni tejash;
- chiqindilarni belgilangan joyga tashlash;
- hayvonlarni asrash;
- tabiatni ifloslantirmaslik.

Bu jarayonda o‘qituvchi o‘quvchilarning javoblarini darhol noto‘g‘ri yoki to‘g‘ri deb baholashdan ko‘ra, ularni yanada ko‘proq fikr bildirishga rag‘batlantirishi muhim.

2. “Klaster” metodi. “Klaster” metodi o‘quvchilarning mavzu bo‘yicha bilimlarini tizimlashtirish va ular o‘rtasidagi bog‘liqlikni ko‘rishga yordam beradi.

Masalan, markazga “Kitob” so‘zi yoziladi va o‘quvchilar uning atrofida kitobga oid tushunchalarni joylashtiradilar:

Kitob → bilim → tarbiya → dunyoqarash → tasavvur → ijodkorlik.

Ushbu metod orqali o‘quvchi bir tushunchadan ikkinchi tushunchaga mustaqil ravishda o‘tishni o‘rganadi.

3. Muammoli ta’lim metodi. Mustaqil fikrlashni rivojlantirishda eng samarali usullardan biri muammoli vaziyat yaratishdir.

O‘qituvchi o‘quvchiga tayyor javob bermaydi, balki uni javobni o‘zi topishga undaydi.

“Nima uchun muz suv yuzida suzadi?”

yoki

“Agar Yerda daraxtlar bo‘lmaganida, qanday o‘zgarishlar yuz bergan bo‘lardi?”

kabi savollar o‘quvchini mulohaza yuritishga undaydi.

Bunday savollarning afzalligi shundaki, o‘quvchi faqat eslab qolmaydi, balki sabab va natijani izlashga harakat qiladi.

4. “Keys-stadi” metodi. Boshlang‘ich ta’limda yoshga mos kichik hayotiy vaziyatlardan foydalanish orqali “Keys-stadi” metodini qo‘llash mumkin.

Vaziyat: Sinfdoshingiz uy vazifasini bajarishni unutib qo‘ydi. U o‘qituvchiga yolg‘on gapirishni taklif qildi.

Savol: Siz uning o‘rnida bo‘lganingizda qanday yo‘l tutgan bo‘lardingiz? Nima uchun?

Bu topshiriq o‘quvchini nafaqat fikrlashga, balki o‘z qarorini asoslashga ham o‘rgatadi.

5. “Agar men...” metodi. Mazkur metod bolalarning ijodiy va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish uchun juda qulay.

Masalan:

- Agar men maktab direktori bo‘lganimda...
- Agar men olim bo‘lganimda...
- Agar men tabiatni muhofaza qiluvchi mutaxassis bo‘lganimda...
- Agar men ertak qahramoni bo‘lganimda...

O‘quvchilar o‘z tasavvurlarini erkin ifodalaydilar. Bunday topshiriqlar bolaning o‘z fikriga ega bo‘lishiga, tasavvurini kengaytirishiga xizmat qiladi.

6. “B-B-B” metodi. “Bilaman — Bilishni xohlayman — Bilib oldim” usuli darsning boshida va oxirida o‘quvchining o‘z bilimini baholash imkonini beradi.

Masalan, “Quyosh sistemasi” mavzusida o‘quvchi:

Bilaman: Quyosh issiqlik va yorug‘lik beradi.

Bilishni xohlayman: Sayyoralar qanday harakatlanadi?

Bilib oldim: Quyosh atrofida sayyoralar ma’lum tartibda harakatlanadi.

Bu metod o‘quvchida o‘z bilimini nazorat qilish va o‘z-o‘zini baholash ko‘nikmasini shakllantiradi.

O‘qituvchining roli. O‘quvchilarda mustaqil fikrlashni shakllantirishda o‘qituvchining shaxsiy yondashuvi muhim ahamiyatga ega.

O‘qituvchi:

- o‘quvchining har bir fikrini tinglashi;
- savol berishdan qo‘rqmaydigan muhit yaratishi;
- xatoni jazolash emas, o‘rganish imkoniyati sifatida ko‘rsatishi;
- o‘quvchilarni o‘z fikrini asoslashga o‘rgatishi;
- turli xil javoblarni taqqoslashga imkon berishi;
- ijodiy topshiriqlardan muntazam foydalanishi;
- o‘quvchilarning individual qobiliyatlarini hisobga olishi lozim.

Eng muhimi, dars jarayonida “faqat bitta to‘g‘ri javob mavjud” degan qarashni imkon qadar kamaytirish kerak. Chunki ayrim topshiriqlarda bir nechta mantiqiy va asoslangan yechimlar mavjud bo‘lishi mumkin.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun quyidagi tavsiyalarni berish mumkin:

1. Har bir darsda kamida bitta o‘quvchini mustaqil fikrlashga undaydigan savoldan foydalanish.
2. “Nima uchun?” va “Qanday qilib?” savollarini ko‘proq qo‘llash.
3. O‘quvchilarga o‘z javoblarini izohlash imkoniyatini berish.
4. Guruh va juftliklarda ishlashni tashkil etish.
5. Muammoli vaziyatlardan foydalanish.
6. Hayotiy misollar asosida topshiriqlar tuzish.
7. Ijodiy topshiriqlarni muntazam berib borish.
8. O‘quvchining xatosini darhol rad etmasdan, uni to‘g‘ri xulosaga olib boruvchi savollar berish.
9. O‘z-o‘zini va o‘zaro baholash elementlaridan foydalanish.
10. Har bir o‘quvchining fikri qadrlanadigan psixologik muhit yaratish.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish bugungi ta’lim jarayonining muhim vazifalaridan biridir. Mustaqil fikrlaydigan bola o‘z bilimini hayotiy vaziyatlarda qo‘llay oladi, muammolarni tahlil qiladi, qaror qabul qiladi va o‘z fikrini asoslashga intiladi.

Innovatsion va interfaol metodlardan samarali foydalanish esa ushbu jarayonni yanada qiziqarli, mazmunli va natijador qiladi. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Muammoli ta’lim”, “Keys-stadi”, “Agar men...”, “B-B-B” kabi metodlar o‘quvchini darsning faol ishtirokchisiga aylantiradi. Shunday ekan, boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi har bir darsni “Men o‘quvchiga nimani o‘rgataman?” degan savol bilangina emas, balki “Men o‘quvchini qanday qilib mustaqil fikrlashga o‘rgataman?” degan savol bilan ham rejalashtirishi zarur.

Zero, mustaqil fikrlaydigan avlod — kelajakni bunyod etadigan avloddir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining ta’lim sohasiga oid me’yoriy-huquqiy hujjatlari.
2. Umumiy o‘rta ta’limning davlat ta’lim standartlari va o‘quv dasturlari.
3. Boshlang‘ich ta’lim metodikasiga oid ilmiy-uslubiy adabiyotlar.
4. Pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlarga oid metodik qo‘llanmalar.
5. Boshlang‘ich ta’limda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish bo‘yicha ilmiy-uslubiy manbalar.